

Yleisesti:

Selonteon perustavoitteet kuten digitaalisten perustaitojen varmistaminen kaikille ja keskinäisen luottamuksen ja kunnioituksen lisääminen ovat kannatettavia. Selonteossa myös tuodaan ansiokkaasti esille, että Suomen menestys perustuu nyt ja jatkossa vankkaan perusosaamiseen. Erityisen tärkeä oli maininta kirjastojen roolista sivistyksen edistäjänä, varsinkin ottaen huomioon viime vuosina tapahtunut lukutaidon romahdus suomalaisoppilailla.

Selonteon puutteena on tekstin epäjohdonmukaisuus. Keinot vaihtuvat välillä tavoitteiksi, ja tavoitteet puolestaan keinoiksi. Tämä vaikeuttaa selonteon analyttistä arviota. Digitalisaation hyötyjä ja tuomia mahdollisuuksia (digitalisaation rajoja) ei myöskään ole aina kyetty tarkastelemaan realistisesti, vaan digitalisaation kuvataan ratkaisevan lukemattomia haasteita hyvinvoinnista innovaatioihin ja syrjäytymiseen. Ei voi välttyä vaikutelmalta, että paikoin on kyse enemmän myyntipuheesta kuin selonteosta.

Seuraavaksi käyn läpi tarkemmin selontekoon liittyviä huomioita, fokusoiden selonteon koulutukseen ja osaamiseen liittyviin osioihin.

(1) Selonteko sisältää kehäpäätelmiä, joissa digitalisaatio on vaihtelevasti lähtötilanne, tavoite, keino, tai oheistuote. Selonteon perusteella esimerkiksi: digitalisaatio edellyttää riittävää perusosaamista, mutta perusosaamista lisätään digitalisaatiolla; suomalaisväestöllä on poikkeuksellisen hyvät digitaidot, mutta digitaitoja tulee parantaa kaikissa ikäryhmissä; innovaatiot syntyvät kun digiosaamista parannetaan, mutta Suomessa innovaatioita ei ole riittävästi vaikka digitaidot ovat huippuluokkaa; digitaalinen osaaminen lisää koulutuksellista tasa-arvoa mutta syrjäytyminen voi johtua digitalisaatiosta jne. Koska tavoitteet muuttuvat välillä keinoksi ja päinvastoin, tämä tekee vaikeaksi sisällön arvioinnin.

(2) Selonteossa ohitetaan tieteellisen tutkimusnäytön rooli digitalisaatiossa. Mitä tulee osaamiseen ja oppilaitoksiin, esimerkiksi digitaalisista oppimismenetelmistä ja -sovelluksista on tehty tuhansia tutkimuksia niin peruskoulussa, toisella asteella kuin korkeakouluissa. Jo pelkästään havaintopsykologinen tutkimusnäyttö kertoo, kuinka verkkosivuston visuaalinen ulkoasu tulisi rakentaa, jotta se olisi ihmissilmään helposti hahmotettavissa; tai käyttäytymistieteiden tutkimusnäyttö kertoo, miten ihmiset kätevimmin saadaan muuttamaan rutiinejaan kohti digitalisaatiota (nämä esimerkkeinä). Selonteossa toistuvasti painotetaan, kuinka digitalisaatiota ohjaavat elinkeinoelämä, yritykset, innovaatiot jne., kun taas tutkijoille tai tieteelliselle tutkimusnäytölle ei ole määritetty oikeastaan minkäänlaista digitalisaatiota ohjaavaa roolia.

(3) Selonteossa ei ole huomioitu kohderyhmän ikää tai kehitystasoa. Selonteossa mainitaan kyllä ”ikäntyneen väestön” mukana pitäminen, mutta ei lainkaan erotella muita ikäryhmiä tai kehitysvaiheita toisistaan. Selonteossa todetaan mm.: ”Digitalisaation, datatalouden ja digivihreään siirtymän edellyttämät osaamistarpeet, sis. kyber- ja dataosaaminen, on tunnistettu ja huomioitu koulutustarjonnassa kaikilla asteilla, huomioiden kansalliskielistrategia”. Selonteko siis puoltanee esimerkiksi kyberosaamista myös varhaiskasvatukseen. Toisena esimerkkinä selonteossa todetaan, että ”digitaitoja on kehitettävä systemaattisesti läpi koulutusjärjestelmän”, vaikka tiedetään, että nuorten digitaidot ovat Suomessa huippuluokkaa eikä heille ole tarpeen järjestää siitä lisäkoulutusta.

(4) Selonteossa ei ole mainittu, saati painokkaasti huomioitu, lapsilähtöisyyttä tai lasten etua, vaikka selonteon keinot ja tavoitteet koskevat suuressa määrin alaikäisiä lapsia ja nuoria. UNICEFin mukaan lapsia (18-vuotiaaksi saakka) koskevissa päätöksissä on aina ensisijaisesti harkittava lasten etu ja koulutuksen tulee pyrkiä kehittämään lasten kasvua täyteen mittaansa. On tilanteita, joissa digitalisaatio ja lasten oikeudet voivat olla ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi pediatrien kansainvälisten suositusten mukaan alle 2-vuotiaille lapsille ei tulisi lainkaan antaa digitaalisia laitteita ja alle 10-vuotiaille enintään muutama tunti päivässä, mutta Suomessa on kouluja, joissa suositeltu ruutuaika ylittyy jo koulupäivän mittaan. Nämä kaikki näkökohdat (eri kehitysvaiheissa olevien lasten tarpeet) on ohitettu.

(5) Selonteossa ei ole pohdittu, missä kulkevat digitalisaation rajat: milloin digitalisaation ei voida katsoa tuottavan lisähyötyä. Selonteosta puuttuu huomio siitä, että digitalisaation hyödyt eivät kasva lineaarisesti, kun digitalisaation määrää lisätään. Tutkimusnäytön mukaan esimerkiksi peruskoulussa digitaalisista oppimismenetelmistä saatu hyöty ei tasaisesti kasva sen mukaan, kuinka paljon opetusta digitalisoidaan, vaan esimerkiksi opetusmateriaalien liiallinen digitalisointi korreloi heikompien oppimistulosten kanssa etenkin riskiryhmissä. Toiseksi on monia koulutusohjelmia ja työelämäosaamista, jossa digitalisaatiosta ei ole merkittävää hyötyä.

(6) Selonteossa todetaan digiosaamisen puutteen tuottavan koulutuksesta putoamista. Kuten todettua, suomalaisopiskelijoilla digitaidot ovat eurooppalaisittain huipputasoa, eikä ole tutkimusnäyttöä, että digitaitojen puute olisi aiheuttanut koulupudokkuutta Suomessa.

(7) Selonteossa ei ole mainittu sanallakaan sosiaalista mediaa, vaikka se on merkittävä osa digitalisaatiota. Selonteossa puhutaan mm. medialukutaidosta, ”keskinäisestä kunnioituksesta ja luottamuksesta” ja ”mis- ja disinformaation tunnistamisesta”. Näiden seikkojen tuottamisessa tai estämisessä sosiaalisella medially on suorastaan ratkaiseva rooli.

Kaiken kaikkiaan selonteossa ei tarkastella tasapuolisesti digitalisaation hyviä puolia ja myös mahdollisia haittavaikutuksia, eikä mitenkään huomioida käyttäjien kehitysvaihetta. Näkökulma on suurelta osin elinkeinoelämän ja yritysten. Tutkimusnäytön huomiointi on jätetty mainitsematta kokonaan. Selonteon esitystapa ja käsitteiden epä johdonmukaisuus (välillä digitaidot tai digitalisaatio on väline, välillä päämäärä, välillä lähtötilanne) vaikeuttavat selonteon arviointia.

Helsingissä, 17.11.2022

Aino Saarinen

yliopistonlehtori, dosentti

PsT, FT (lääketiede), FT (kasvatustiede)